

Ірина Мельник, Ірина Ольховик

Прикметниковий різновид іменного складеного присудка: структура та семантика

Метою студії – є комплексний аналіз структурно-граматичної специфіки та семантичного наповнення прикметникового різновиду іменного складеного присудка на матеріалі поетичних та прозових творів Євгенії Назарук

Методи й методики. Щоб зреалізувати задекларовану мету, ми використали такі методи: описовий, спостереження, моделювання, а також методику функційного аналізу тощо.

Результати. Цілісно окреслено структурно-граматичні особливості та семантичне різноманіття прикметникового різновиду іменного складеного присудка з опорою на конкретний фактичний матеріал, дібраний з поетичних та прозових творів Євгенії Назарук. Схарактеризовано граматичну роль та семантичну своєрідність дієслівних зв'язкових компонентів як складників прикметникового різновиду іменного складеного присудка. Здійснено диференціацію прикметників на семантичні групи відповідно ступеня їхньої синтаксичної усталеності. Проаналізовано семантичні групи прикметників з погляду вживання в первинній/вторинній формально-синтаксичній присудковій позиції з акцентуванням на ступені їхнього поширення в аналізованих двоскладних реченнєвих конструкціях.

Висновки. В аналізованих творах прикметниковий різновид іменного складеного присудка переважно заступають різноманітні за семантичним наповненням прикметники, поєднані з дієслівною зв'язкою *бути*, вираженою найчастіше імпліцитно в теперішньому часі, експліцитно – в майбутньому та минулому часах, зрідка з іншими експліцитно реалізованими дієслівними зв'язковими елементами. Для більшості українських прикметників позиція іменного складеного присудка не типова, вторинна. Лише частина якісних прикметників з максимальним та середнім ступенем дієслівної синтаксичної усталеності виявляє здатність до функціонування в первинній формально-синтаксичній позиції іменного складеного присудка, що цілком підтверджує ілюстративний матеріал, дібраний з поетичних і прозових творів Євгенії Назарук.

Ключові слова: прикметник, дієслівна зв'язка, іменний складений присудок, прикметниковий різновид іменного складеного присудка, формально-синтаксична структура речення, семантико-синтаксична структура речення, валентна актантна деривація, суб'єкт, об'єкт, адресат.

Вступ

Вивчення прикметника як важливого компонента багатоаспектної реченнєвої структури започаткував в українському мовознавстві

І. Р. Вихованець (Вихованець, 1988; 1992; 2004), Спираючись на принципи функційно-категорійної граматики вченого, його учні та послідовники продовжили й удокладнили дослідження лексико-граматичного класу прикметників. Зокрема, К. Г. Городенська характеризувала реченнєвотвірний семантико-синтаксичній прикметниковий потенціал (Городенська, 2001), М. Я. Плющ окреслила синтаксичну транспозицію відмінкових форм прикметника в предикативній позиції (Плющ, 2011), О. Г. Межов проаналізував цей клас ознакових слів з опертям на формально-синтаксичну, семантико-синтаксичну та комунікативну реченнєві структури (Межов, 2012), Н. М. Костусяк – у проєкції на категорію валентності (Костусяк, 2012), Т. Є. Масицька – у канві семантико-синтаксичних залежностей (Масицька, 2016). Свого часу ми також досліджували прикметник у формально-синтаксичній та семантико-синтаксичній реченнєвій площині на тлі семантико-синтаксичної валентності (Пасічник, 1998; 2006), у контексті транспозиційної дієслівної граматики (Мельник, 2015; 2016), із погляду формально-синтаксичних позицій (Мельник, 2021; Ольховик, 2024) тощо.

Метою студії – є комплексний аналіз структурно-граматичної специфіки та семантичного наповнення прикметникового різновиду іменного складеного присудка на матеріалі поетичних та прозових творів Євгенії Назарук.

Методи й методики

Було використано кілька методів, основний із-поміж яких **описовий** – для системного вивчення прикметникового різновиду іменного складеного присудка на конкретному ілюстративному матеріалі сучасної української мови; **метод спостереження** – для з'ясування особливостей структури та семантичного різноманіття елементів, що утворюють складений іменний присудок; метод **моделювання** – для побудови реченнєвих конструкцій з необхідним набором визначальних і залежних формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних позицій; а також **методику функційного аналізу** – для виявлення первинних і вторинних формально-синтаксичних функцій прикметників, для окреслення граматичного статусу та семантичної специфіки зв'язкових компонентів у структурі складеного іменного присудка тощо.

Виклад основного матеріалу

Сукупність складників аналітичного комплексу, що характеризуються значним морфологічним різноманіттям варіантів,

виокремлює іменний складений присудок із-поміж іншого його складеного різновиду – дієслівного присудка. Прикметники й іменники, числівники й займенники в поєднанні з особовими формами дієслів-зв'язок слугують типовими виразниками іменного складеного присудка. Перші (іменні частини мови) кваліфікують як основні елементи іменного складеного присудка, а другі (дієслова-зв'язки) – як носії часово-способових категорій (Вихованець, 1992: 77).

Уважають, що функційно найближче до дієслівного складеного присудка перебувають іменні складені присудки, основну частину яких заступають прикметники в називному та орудному відмінках. Уживання прикметникового різновиду у двох відмінкових формах засвідчує обмеженість морфологічної експлікації, порівняно з іншими різновидами згаданого присудка. «Предикативне функціонування прикметникових форм, – за нашими спостереженнями, – зумовлює експліцитно чи імпліцитно виражена аналітична синтаксична морфема-зв'язка *бути*, що виконує суто граматичну роль і позбавлена будь-якого лексичного навантаження, або лише експліцитно репрезентовані морфеми-напівзв'язки на зразок *ставати / стати, лишатися / лишитися, здаватися / здатися, зоставатися / зостатися* та ін., які, крім граматичної ролі, вносять додаткові семантичні відтінки» (Мельник, 2015: 95), пор.: *Цей заклад просто дивовижний. У нашій місті він престижний* (4, с. 53) і *Пан Роман безпечним став: Домофон у дім придбав* (4, с. 7).

В аналізованих поетичних та прозових творах Євгенії Назарук набула значного поширення дієслівна зв'язка *бути*, яку кваліфікуємо як універсальну, таку, що «цілком утратила лексичне значення вихідного дієслова» (Мельник, 2014). Вона абсолютно не впливає на семантику прикметника, а лише закріплює часово-способові граматичні категорії дієслова, нівелюючи прикметникові граматичні категорії, наприклад: *Блакиті очі слізно-голубі* (1, с. 20); *Жінка сильна* (2, с. 108); *Я, отчий доме, тут була щаслива ...* (1, с. 8); *У цьому спекотному літі, У цім ХХІ столітті Ми просто були нещасливі* (1, с. 65); *Є слова у мові трішки дивні – Незнайомі, загадкові, старовинні* (3, с. 13); *... погляд клена загадковий...* (1, с. 17); *Ці слова не є тотожні...* (4, с. 21); *Вона була легка, мов хмаринка, ніжна, як травневе сонце* (5, с. 14) і т. ін.

Дієслова-напівзв'язки *ставати / стати, виявлятися / виявитися залишатися / залишитися, зоставатися / зостатися, лишатися / лишитися*, і т. ін. вважаємо неспеціалізованими

зв'язковими компонентами, що вможливлюють уживання прикметників у ролі іменних складених присудків. Як аналітичні синтаксичні виразники граматичних дієслівних значень часу, способу, особи, виду, роду тощо вони водночас слугують «модифікаторами семантики предикативно зафіксованих прикметників, морфологічно експлікованих грамемами орудного (найчастіше) і називного (зрідка) відмінків» (Мельник, 2015: 58).

Із-поміж зазначених неспеціалізованих зв'язкових компонентів в аналізованих реченнєвих структурах найуживанішою є стилістично нейтральна дієслівна напівзв'язка **ставати / стати**, яка, передаючи набуття суб'єктом відповідної якісної ознаки чи вказуючи на перехід від одного якісного стану до іншого, сполучається з різноманітними за семантичним наповненням прикметниками на позначення звичайного і співвідносного ступеня вияву ознаки, наприклад: *Слова ... стали безголосі* (1, с. 69); *Станеш модним ти тоді на ділі* (3, с. 16); *Я ... далекою стала* (1, с. 64); *І французьке екзотичне Вже стає простим і звичним* (3, с. 8); *Чим більше ми читаємо, тим світлішою душа наша стає...* (5, с. 12); *Стали чорнішими гори і ліс* (1, с. 29); *...дорослішою ставала князівна...* (5, с. 20).

З подібним значенням у граматичній структурі української мови зафіксовані дієслівні напівзв'язки **робитися / зробитися, почуватися / почутися** тощо, для яких сферу вживання обмежено художнім і розмовним мовленням. Зазначені зв'язкові компоненти трапляються зрідка в аналізованих творах, наприклад: *Душа від полум'я зробилася черлена* (1, с. 53); *Старим, певно, роблюся* (5, с. 43); *Душа молилася, бо почувалась винною* (1, с. 50).

Прикметниковий різновид іменного складеного присудка, що в типових виявах морфологічно експлікований називним відмінком, поєднується переважно з дієслівною зв'язкою **бути**, яка в теперішньому часі репрезентована імпліцитно. Це підтверджують аналізовані реченнєві структури, у яких зазначений різновид іменного складеного присудка являє собою поєднання прикметникового називного відмінка й нульової форми дієслова-зв'язки **бути** в теперішньому часі, наприклад: *Місяць Ясний і ясний* – *Дивовижно чарівний!* (4, с. 49); *Барви справді веселкові...* (1, с. 5); *Наголос подвійний*, звісно, *Можна пЕрвісно й первісно* (4, с. 50); *...слово лагідне, ясне...* (1, с. 23); *Ці думки, звичайно, геніальні, Бо «пасивний» – значить бездіяльний* (3, с. 11); *Але душа... Яка вона*

щаслива, Як в пригорщі дитинства зачерпне (1, с. 8); – *Я таки вільна!* (1, с. 36); *А ти – далекий, як зима...* (1, с. 72).

Іноді прикметники як елементи іменного складеного присудка набувають форми орудного відмінка, наприклад: *Нам цікавими були Всі слова пасивні...* (3, с. 39); *Ну й красивою була Кришталева піала»* (4, с. 34); *Комусь бАйдуже, комусь байдУже. Ну а ти не будь байдужим, друже* (4, с. 50); *Очі були такими блакитними, як небо* (5, с. 22); *Шлях майбутньої королеви до Франції був довгим і важким* (5, с. 36). Як бачимо, уживання прикметникового орудного можливе лише за формального вираження дієслова-зв'язки.

Прикметниковий різновид іменного складеного присудка в поєднанні з дієсловом-зв'язкою *бути*, зреалізованою у формах наказового чи умовного способів, зафіксований в аналізованих творах зрідка, наприклад: *«Наберись терпіння, юний друже, І не будь до знань своїх байдужий!»* (3, с. 11); *«Будь уважним, нелінивим, Зосередженим, кмітливим І спроможним на дива...»* (3, с. 3); *«Хай міцний буде, як дуб, Український наш труzub!»* (3, с. 21). Найбільш уживаний із-поміж цих двох способів – наказовий спосіб дієслова, експлікований формою другої або третьої особи однини, у спонукальних реченнєвих конструкціях.

Від розташування прикметника в структурі речення залежить його формально-синтаксична позиція. Ті прикметники, що заступають препозицію щодо іменників, спеціалізовані на виконанні означальної функції, а ті прикметники, що потрапляють у постпозицію щодо іменникового класу, виконують роль присудка (Пасічник, 2006; Ольховик, 2024), пор.: *Пізня вишня пізнім білим маревом Для горіха знову зацвіла* (2, с. 29); *Летять листи і світиться господа Від теплих слів про мир і благодать* (1, с. 34); *Стиглі ягоди цівкою солоду Обпечуть і збентежать до відчаю* (2, с. 40) і *Барви справді веселкові...* (3, с. 5); *Душа – розхристана й німа...* (1, с. 72); *Там, над водою сивою, Просто була щасливою* (2, с. 14).

Іноді в ролі підмета функціують займенники, для яких типовим є поєднання з прикметниками лише в одній синтаксичній позиції – присудковій, наприклад: *Я підневільна...* (2, с. 59); *Боже, я вільна* (1, с. 36); *Вона була красива і сумна ...* (2, с. 24); *Не вартий він, той Гриць, такої муки* (2, с. 30); *Він був міцної статури, широкоплечий* (5, с. 22); *Мабуть, старенький він, то й хочеться тепла* (1, с. 15). За таких умов на синтаксичну позицію не впливає порядок слів у реченні.

В аналізованому поетичному та прозовому мовленні також подибуємо реченнєві структури на зразок: *Ой маленька ця прищипка!* (4, с. 34); *Яка нестерпна мука!* (1, с. 73) *Ох і звучні ці слова..!* (4, с. 8); – *Яка багата моя земля!* (5, с. 16) і т. ін., що передають емоційний стан мовця, його почуття тощо. Зворотний порядок слів за таких умов надає фразі особливої виразності.

Свого часу, аналізуючи прикметниковий присудковий потенціал, ми дійшли висновку, що «у ролі присудка здебільшого трапляються якісні прикметники – виразники власне-ознаки, а відносні прикметники як виразники невластиві-ознаки – значно рідше. Це пояснюється, очевидно, тим, що семантика відносних прикметників є складнішою, оскільки зумовлюється значенням тих слів, від яких вони утворені» (Пасічник, 1998: 5–6), пор.: *(День) плаксивий був... А ніч така бентежна і коротка...* (1, с. 24); *...груша старенька...* (2, с. 11) і *Ох і вІтряний цей ранок! В капцях дощ загнав на ганок* (4, с. 55); *Голубці морквяні, пундики медвяні, Каша горохвяна І напій рутвяний* (4, с. 64).

Для більшості українських прикметників – виразників статичної (непроцесуальної, атемпоральної) ознаки предмета первинною є присубстантивна (атрибутивна) позиція, а позиція іменного складеного присудка для них не типова, вторинна. Передаючи найрізноманітніші статичні ознаки, вони утворюють кількісно найпоширенішу групу прикметникових присудків, які вступають у співвідносні пари з предикатами якості, що наділені мінімальною валентною актантною деривацією, зреалізованою через один облігаторний суб'єктний компонент (Мельник 2015: 93). В аналізованих поетичних та прозових творах такі прикметники переважно позначають фізичні та фізіологічні особливостей людей, їхній емоційно-психічний стан, темперамент, вдачу, характер, морально-етичні риси, волю, духовний світ, вік, сімейний стан, деякі інші якості людини, фізичні, функційні та структурні властивості предметів, їхні зовнішні ознаки, а також ознаки, пов'язані з простором, формою, обсягом, відстанню, вагою, смаком, слухом, нюхом, часовими характеристиками, кольоровою палітрою та деякі інші ознаки предметів, опредметнених дій тощо, наприклад: *Засміюся дзвінко і знадливо – Як тоді, коли була щаслива* (1, с. 52); *Я жива* (1, с. 53); *Не божевільна – Я таки вільна!* (1, с. 36); *Була коханою колись. Була єдиною* (2, с. 10); *Вона була приречено сумна* (1, с. 24); *...вони байдужі ... і ліниві дуже!* (3, с. 11); *І такі вони ясні... Нече*

рута – запашині, Ніжні й чарівливі (3, с. 7); *В Олі братик геніальний...* (1, с. 20); *Мабуть, старенький він...* (1, с. 15); «*Чорнюща мати, а дитя біленьке!*» – дивується черешня молоденька (1, с. 21); *Очі великі, виразні* (5, с. 10); *(Ми з тобою) вже давно – не чужі й не рідня...* (1, с. 59); *Коси світло-русі* (2, с. 33); *Верба ... кучерява...* (4, с. 45); *Губи ... гіркі, як полин* (1, с. 29); *Пампушки духмяні...* (4, с. 64); *Стіна лиш глуха* (1, с. 55); *Тому й думки – прогірклі та сумні* (2, с. 16); *Зимовий вечір – довгий, мов розлука* (2, с. 16); *...дорога не широка, та сита – До чужого корита...* (1, с. 26); *Слова ... стали безголосі* (1, с. 69); *Ця балачка не пуста: Є в нас свЯта і святА (у множині)* (4, с. 48); *Яка в нас мова ніжна і привітна!* (3, с. 19); *Ці думки, звичайно, геніальні, Бо «пасивний» – значить бездіяльний* (3, с. 11); *Літа ж, мов птахи, полохливі* (2, с. 68).

У ролі іменного складеного присудка зрідка функціює перехідний семантико-граматичний розряд відносно-якісних прикметників, а також займенникові та порядкові прикметники, наприклад: *Вуста медові...* (2, с. 33); *Він тут насправжски свій – між сонця і зела...* (1, с. 15); *Я ж втік від світу, і сьогодні – твій* (1, с. 47). Таке їхнє вживання не типове, зазначені прикметникові форми переважно заступають позицію приіменникового другорядного члена речення.

Характерно, що частина прикметникових форм виявляє іншу синтаксичну спеціалізацію: уживання в ролі основного елемента іменного складеного присудка є для них первинним, а означальна позиція – вторинною. Як типові виразники аналітичної синтаксичної дієслівності, вони «позначають власне-ознаку істоти або предмета, що звичайно має обмеження у своєму вияві» (Мельник 2015: 76). Присудкову усталеність цих одиниць доповнюють деякі семантико-синтаксичні ознаки, що засвідчують їхню невластиву прикметникову природу. Йдеться про валентну актантну деривацію, яку реалізують аналізовані компоненти через один лівобічний та один або два правобічні залежні компоненти. Максимальний ступінь присудкової закріпленості притаманний прикметникам на зразок *винний, винуватий* і т. ін. зі значенням «який має борг», що актуалізують свій валентний потенціал через суб'єктний лівобічний, об'єктний та адресатний правобічні обов'язкові компоненти, наприклад: «*Кому і що ми винні*» (Л. Костенко). В аналізованих поетичних і прозових творах прикметники з такою семантикою не зафіксовані.

Позиція іменного складеного присудка також первинна для прикметників на зразок *відомий, відданий, вірний, згодний, зобов'язаний, однаковий, подібний, популярний, тотожний, рівний, схожий* і т. ін., що позначають популярність або непопулярність, підпорядкування чи відданість особи, залежність предмета, відповідність або невідповідність істоти, предмета іншим істотам, предметам, загальне визнання предмета з-поміж інших і под. Вони спроможні реалізувати свій валентний потенціал через три актанти: один суб'єктний (обов'язковий) і два об'єктні (один обов'язковий та один необов'язковий) (Пасічник 2006: 27). В аналізованих творах Євгенії Назарук такі прикметники вжиті зрідка, у типових виявах спостерігаємо елімінацію факультативного компонента, наприклад: *(Ангел) так на тебе **схожий*** (2, с. 28); *А от любов, що **схожа** на калину, Я, мабуть, в себе під вікном зрощу* (1, с. 61); *Ця жінка **схожа** на небо* (2, с. 93); *Ця жінка **схожа** на каву* (2, с. 93); *Розумна, гарна, з ангелами **рівна**, Свята невинність – справжня королівна!...* (1, с. 40); *Ці слова є до болю **знайомі**, Бо з дитинства нам добре **відомі!*** (3, с. 23).

Певні контекстні умови сприяють функціонуванню в позиції іменного складеного присудка прикметників на взірць: *важливий, ворожий, винний, універсальний, гарний, милий, осоружний, славний, хороший, цікавий, цінний і т. ін.* з позитивною чи негативною оцінною або вирізняльною семантикою. Їхню валентну актантну деривацію обмежують три залежні компоненти: один обов'язковий суб'єктний та два необов'язкові об'єктні – з уточнювальною та обмежувальною семантикою, останні досить часто в мовленні зазнають елімінації, наприклад: *Спершу він **дивним** Анні здався* (5, с. 11); *І такі **вони ясні**, Серцю **любі й милі**, Наче рута – **запашні, Ніжні й чарівливі*** (3, с. 7); *Нам **цікавими** були Всі слова пасивні...* (3, с. 39); *(Русь-Україна) **славна** своїми князями з династії Рюриковичів* (5, с. 5); ***Він** душею й пір'ям **гож** – Бравий ЧиЖ на ймення ДЖоШ* (4, с. 17); *Вихваляється Овсій: – Ох і **славний** цей напій!* (4, с. 22); *А підказка в нас **хороша**...* (4, с. 31); *Ну скажи, **МІЙ КОХАНІЙ**, у чому ж я **винна**?* (1, с. 38); *Правда, ми **не винні** тут нітрохи, Бо слова ці з іншої епохи* (3, с. 12); *А що вже **гарна!*** (5, с. 14). Випущення факультативних компонентів часто зумовлює їхнє переміщення з присудкової позиції в означальну.

Прикметниковий різновид іменного складеного присудка в типових виявах заступають лексеми на зразок: *багатий, байдужий, бідний, вартий, гідний, готовий, достойний, зобов'язаний, здатний,*

ладний, шкідливий, необхідний, радий, обов'язковий, охочий, потрібний, повний, схильний, терплячий, тривкий, уважний та ін., які в граматичній структурі української мови кваліфіковано як «предикатні одиниці із середнім ступенем предикативної синтаксичної усталеності» (Мельник 2015: 76). Позначаючи морально-етичні, емоційно-психічні особливості людей, їхні активно-діяльні якості, вияв шанобливого ставлення до людей, характеризуючи людину крізь призму її популярності або непопулярності, предмет у зв'язках з іншими предметами, ступінь необхідності предмета, його відповідність чи невідповідність іншим предметам, достатній або недостатній вияв чого-небудь у предметі тощо, вони реалізують свою валентну актантну деривацію через дві залежні обов'язкові позиції: суб'єктну та об'єктну, наприклад: (*Русь-Україна*) **багата** на звіра й птицю, ріки й озера, ліси й степи (5, с. 5); *Я готова* тебе впізнати і прийняти солодку муку (2, с. 37); ... *здіймаєш у безтямі руки І просиш смерті, бо життю не рада*» (1, с. 30); (*Русь-Україна*) **щедра** на усілякі ремесла й промисли (5, с. 5); (*Вона*) **була байдужа** до тих слів... (2, с. 34); **Не вартий** він, той Гриць, такої муки (1, с. 30); *Хто ж до мовлення байдужий, Лексики не знає, Може втрапити в халепу...* (3, с. 35) і т. ін.

Роль іменного складеного присудка закріплена також за прикметниками на взірць: *блідий, дужий, глибокий, світлий, своєрідний, міцний, мудрий, дужий, ласкавий, тихий, трагічний* і под. – на позначення фізичних рис людей, їхнього зовнішнього вигляду, інтелектуальних спроможностей, характеристики предмета з огляду на його розмір, форму, обсяг і т. ін., що потенційно виявляють свою валентну актантну деривацію через два залежні компоненти: облігаторний суб'єктний та факультативний об'єктний, наприклад: (*Друг*) **...не скупий і не манірний**... (4, с. 67); **...ти старанний І** до знань своїх **невтомний**... (4, с. 12); *Я тобою одним лиш жива* (2, с. 27); *Ця жінка – і серцем, і словом ласкава* (2, с. 93); **... зустріч ця для нас була остання** (1, с. 70); *Любов ... несправжня була* (2, с. 89); **Погляд клена загадковий**... (1, с. 17). Як бачимо, такі прикметники не завжди вимагають імпліцитного заповнення об'єктної позиції, що зумовлює їхнє переміщення з позиції іменного складеного присудка в означальну позицію, наприклад: *І твоя загадова усмішка – в цілім світі така лиш одна* (2, с. 31). Експліцитний чи імпліцитний вияв об'єкта зумовлює семантична достатність чи недостатність предикативного прикметника.

Прикметниковий різновид іменного складеного присудка важливо відрізнити від подвійного присудка. Перший – компонент семантично елементарного простого речення. Другий функціонує в семантично ускладненому реченні, що утворилося через згортання семантично простих речень, у яких суб'єкти перебувають у подвійних синтаксичних зв'язках: *Анна сиділа смутна* (5, с. 31) = *Анна сиділа* + *Анна смутна*. Характерно, що в синтаксичних конструкціях такого зразка називний у позиції підмета необхідно розглядати як щодо дієслівного, так і щодо іменного складеного присудка. На такі конструкції зрідка натрапляємо в аналізованих творах, наприклад: *Анна сиділа ... невесела...* (5, с. 31); *Як (я) до тебе боса йшла* (2, с. 94); *Лиш стрілись доли рідні та чужі...* (1, с. 70); *Він ішов такий плечистий, Загадковий, урочистий* (4, с. 20) і под.

Наукова новизна

Наша студія актуалізує важливе завдання сучасної граматики – концептуальний підхід до тлумачення системи мінімальних синтаксичних одиниць в контексті різних аспектів реченнєвої конструкції. З опорою на теоретичні засадничі принципи функційно-категорійної граматики ми комплексно схарактеризували структурно-граматичні особливості та семантичне різноманіття прикметникового різновиду іменного складеного присудка на конкретному ілюстративному матеріалі сучасної української мови – поетичних і прозових творах Євгенії Назарук, що й зумовило новизну нашого дослідження.

Висновки

У типових виявах прикметниковий різновид іменного складеного присудка зреалізований через поєднання прикметника в називному чи орудному відмінках та експліцитно чи імпліцитно репрезентованої дієслівної зв'язки *бути*, остання наділена суто граматичною функцією і позбавлена будь-якого лексичного значення. Прикметниковий елемент такого присудка також виявляє здатність до поєднання з експліцитно представленими дієслівними зв'язковими компонентами на зразок: *ставати / стати, лишатися / лишитися, робитися / зробитися, почуватися / почутися, здаватися / здатися* та ін., що, поряд із граматичною функцією, наділені додатковими семантичними відтінками. В аналізованих творах прикметниковий різновид іменного складеного присудка переважно заступають різноманітні за семантичним наповненням прикметники, поєднані з дієслівною зв'язкою *бути*, вираженою найчастіше імпліцитно в

теперішньому часі, експліцитно – в майбутньому та минулому часах, зрідка з іншими експліцитно реалізованими дієслівними зв'язковими елементами. Для більшості українських прикметників позиція іменного складеного присудка не типова, вторинна. Лише частина якісних прикметників з максимальним та середнім ступенем дієслівної синтаксичної усталеності виявляє здатність до функціонування в первинній формально-синтаксичній позиції іменного складеного присудка, що цілком підтверджує ілюстративний матеріал, дібраний з поетичних і прозових творів Євгенії Назарук.

Література

- Вихованець, І. (1988). Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ : Наукова думка.
- Вихованець, І. (1992). Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ : Наукова думка..
- Вихованець, І., Городенська, К. (2004). Теоретична морфологія української мови. Київ : Унів. вид-во «Пульсари».
- Городенська, К. (2001). Реченнєвотвірний потенціал предикатів якості. *Лінгвістичні студії*. Донецьк : ДонНУ, 7, 27–31.
- Костусяк, Н. (2012). Структура міжрівневих категорій сучасної української мови. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки.
- Масицька, Т. (2016). Типологія семантико-синтаксичних реченнєвих залежностей. Луцьк: ПВД «Твердиня».
- Межов, О. (2012). Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки.
- Мельник, І. (2014). Аналітичні та синтетичні засоби дієслівної транспозиції. *Типологія та функції мовних одиниць*. Луцьк, 2, 184–198.
- Мельник, І. (2015). Транспозиційна грамати́ка українського дієслова. Луцьк : Надстир'я.
- Мельник, І. (2016). *Транспозиція частиномовних класів у дієслово в сучасній українській літературній мові*. Автореф. дис. ... докт. філол. наук. Київ.
- Мельник, І. (2021). Семантична специфіка і формально-синтаксичні позиції прикметників (на матеріалі романів Надії Гуменюк «Вересові меди», «Дожити до весни»). *Мовознавчий вісник*. Черкаси, 30, 78–86.
- Ольховик, І. (2024). Реалізація прикметникового різновиду складеного іменного присудка в поетичних творах Євгенії Назарук: *матеріали II Всеукраїнської інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Українське мовознавство першої чверті XXI століття: традиції й тенденції»*. URL: <https://ukrlinguisticconf2022.blogspot.com/>
- Пасічник, І. (1998). *Семантико-синтаксична валентність предикативних прикметників*. Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ.

Пасічник, І. (2006). Категорія валентності предикативних прикметників. Луцьк : РВВ «Вежа».

Плющ, М. (2011). Синтаксична транспозиція відмінкових форм прикметника у предикативній позиції. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 7, 86–90.

Список використаних джерел

1. Назарук, Є. (2010). Танець бджоли. Луцьк: ВАТ Волинська обласна друкарня.
2. Назарук, Є. (2015). Медунки у грудні. Луцьк: Надстир'я.
3. Назарук, Є. (2017). Веселкові барви слова. Луцьк: Надстир'я.
4. Назарук, Є. (2019). Славна КиЦя ШеПЧиХФоСТя, або *Як вивчити українську без правил*. Луцьк: Надстир'я.
5. Назарук, Є. (2021). Анна Київська – донька Ярослава Мудрого : *історична казка*. Луцьк: Надстир'я.

References

- Vykhovanets, I. (1988). Chastyny movy v semantyko-hramatychnomu aspekti [Parts of speech in the semantic-grammatical aspect]. Kyiv : Naukova dumka (in Ukrainian).
- Vykhovanets, I. (1992). Narysy z funktsionalnoho syntaksysu ukrainskoi movy [Essays on the functional syntax of the Ukrainian language]. Kyiv : Naukova dumka (in Ukrainian).
- Vykhovanets, I., Horodenska, K. (2004). Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy [Theoretical morphology of the Ukrainian language]. Kyiv : Univ. vyd-vo «Pulsary» (in Ukrainian).
- Horodenska, K. (2001). Rechennievotvirnyi potentsial predykativ yakosti [Sentence-forming potential of quality predicates]. *Linhvistychni studii*. Donetsk : DonNU, 7, 27–31 (in Ukrainian).
- Kostusiak, N. (2012). Struktura mizhrivnevnykh katehorii suchasnoi ukrainskoi movy [The structure of interlevel categories of the modern Ukrainian language]. Luts'k : Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky (in Ukrainian).
- Masytska, T. (2016). Typolohiia semantyko-syntaksychnykh rechennievnykh zalezhnosti [Typology of semantic-syntactic sentence dependencies]. Luts'k: PVD «Tverdynia» (in Ukrainian).
- Mezhov, O. (2012). Typolohiia minimalnykh semantyko-syntaksychnykh odynyt [The typology of semantic syntactic sentence dependencies]. Luts'k : Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky (in Ukrainian).
- Melnyk, I. (2014). Analitychni ta syntetychni zasoby diieslivnoi transpozysii [Analytical and synthetic means of verb transposition]. *Typolohiia ta funktsii movnykh odynyt*. Luts'k, 2, 184–198.
- Melnyk, I. (2015). Transpozysiiina hramatyka ukrainskoho diieslova [Transposition grammar of the verb in the Ukrainian language]. Luts'k : Nadstyria (in Ukrainian).

- Melnyk, I. (2016). *Transpozyciia chastyimovnykh klasiv u diieslovo v suchasni ukrainskii literaturnii movi* [Transposition of the part of speech classes into the verb in the modern Ukrainian literary language]. Avtoref. dys. ... dokt. filol. nauk. Kyiv (in Ukrainian).
- Melnyk, I. (2021). *Semantychna spetsyfika i formalno-syntaksychni pozycii prykmetykiv (na materialy romaniv Nadii Humeniuk «Veresovi medy», «Dozhyty do vesny»* [Semantic specificity and formal-syntactic positions of adjectives (based on the novels of Nadiya Gumenyuk "Heather Honeys", "To Live to Spring")]. *Movoznavchyi visnyk. Cherkasy*, 30, 78–86 (in Ukrainian).
- Olkhovik, I. (2024). *Realizatsiia prykmetykovoho riznovydu skladenoho imennoho prysudka v poetychnykh tvorakh Yevhenii Nazaruk* [Implementation of the adjectival variety of the compound nominal predicate in the poetic works of Yevhenia Nazaruk]: materialy II Vseukrainskoi internet-konferentsii studentiv, aspirantiv ta molodykh uchenykh «Ukrainske movoznavstvo pershoi chverti XXI stolittia: tradytsii y tendentsii». URL: <https://ukrlinguisticconf2022.blogspot.com/> (in Ukrainian).
- Pasichnyk, I. (1998). *Semantyko-syntaksychna valentnist predykatyvnykh prykmetykiv* [Semantic-syntactic valence of predicative adjectives]. Avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. Kyiv (in Ukrainian).
- Pasichnyk, I. (2006). *Katehoriia valentnosti predykatyvnykh prykmetykiv* [Valence category of predicative adjectives]. Luts'k: RVV «Vezha» (in Ukrainian).
- Pliushch, M. (2011). *Syntaksychna transpozyciia vidminkovykh form prykmetyka u predykatyvni pozycii* [Syntactic transposition of case forms of an adjective in predicative position]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 10: Problemy hramatyky i leksykologii ukrainskoi movy*. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova, 7, 86–90 (in Ukrainian).

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Nazaruk, Ye. (2010). *Tanets bdzholy* [Bee Dance]. Luts'k: VAT Volynska oblasna drukarnia (in Ukrainian).
2. Nazaruk, Ye. (2015). *Medunky u hrudni* [Medunki in December]. Luts'k: Nadstyria (in Ukrainian).
3. Nazaruk, Ye. (2017). *Veselkovi barvy slova : poetychna leksykologiiia* [Rainbow colors of words]. Luts'k: Nadstyria (in Ukrainian).
4. Nazaruk, Ye. (2019). *Slavna KyTsia ShePChyKhFoSTia, abo Yak vyvchyty ukrainsku bez pravyl* [The Glorious Kitsia of Whispering, or How to Learn Ukrainian Without Rules]. Luts'k: Nadstyria (in Ukrainian).
5. Nazaruk, Ye. (2021). *Anna Kyivska – donka Yaroslava Mudroho : istorychna kazka* [Anna of Kiev – daughter of Yaroslav the Wise: a historical tale]. Luts'k: Nadstyria (in Ukrainian).

Iryna Melnyk, Iryna Olkhovyk. The Adjectival Variety of the Nominal Compound Predicate: Structure and Semantics.

The aim of the study is a comprehensive analysis of the structural and grammatical specifics and semantic content of the adjectival variety of the nominal compound predicate based on the poetic and prose works of Yevheniia Nazaruk.

Methods and Techniques. We employed the following methods: descriptive, observation, modeling, as well as the functional analysis technique in order to achieve the stated aim.

Results. The structural and grammatical features and semantic diversity of the adjectival variety of the nominal compound predicate are completely outlined, drawing upon specific factual material selected from the poetic and prose works of Yevheniia Nazaruk. The grammatical role and semantic distinctiveness of the verbal linking components as constituents of the adjectival variety of the nominal compound predicate are characterized. A differentiation of adjectives into semantic groups is carried out according to the degree of their syntactic stability. The semantic groups of adjectives are analyzed from the perspective of their use in the primary/secondary formal-syntactic predicative position, with an emphasis on the degree of their prevalence in the analyzed two-part sentence structures.

Conclusions. In the analyzed works of Yevheniia Nazaruk, the adjectival variety of the nominal compound predicate is predominantly represented by adjectives diverse in semantic content, combined with the copular verb *to be*, most often expressed implicitly in the present tense, explicitly in the future and past tenses, and rarely with other explicitly realized verbal linking elements. For most Ukrainian adjectives, the position of the nominal compound predicate is not typical, but secondary. Only a part of qualitative adjectives with the maximum and average degree of verbal syntactic stability demonstrates the ability to function in the primary formal-syntactic position of the nominal compound predicate, which is fully confirmed by the illustrative material selected from the poetic and prose works of Yevheniia Nazaruk.

Key words: adjective, copular verb, nominal compound predicate, adjectival variety of the nominal compound predicate, formal-syntactic structure of the sentence, semantic-syntactic structure of the sentence, valency-actant derivation, subject, object, addressee.

Мельник Ірина Анатоліївна – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови та лінгводидактики Волинського національного університету імені Лесі Українки, <https://orcid.org/0000-0001-5946-0261>; melnik.iryana@vnu.edu.ua

Ольховик Ірина – випускниця магістратури ОПП «Середня освіта. Українська мова та література. Світова література»